

Nordens dag

Taler

Fredrik Paasche

Dato

27 mars 1941

Omstendigheter

Den nordiske Universitets- og Studentdagen

1 Tanken Norden er gammel i landene våre, nedslående gammel kunde man si når man vet hvor kort vi er kommet med den. Opmuntrende gammel, går det vel også an å si - når vi minnes at krig og motvilje og likegyldighet aldri har fått drept denne tanken.

5

I nordisk oldtid og middelalder fantes den kanskje renest på Island. Folket der ute lå jo aldri i krig med noen av de andre nordiske nasjonene; men islandske skalders gjestet dem, de drog så vide med sin diktning som nordisk tungemål nådde. Og "långt ifrån Fyris å" skrev islendingene ned det gamle kvadet om

10 Uppsalakongene, og skrev om den dagen da Rolv Krakes gull blev Fyrisvollenes sæd. Langt fra Stiklestad og Lyrskovshede fortalte de om den norske helgenkongen og daners og nordmenns seier over venderne som brøt inn fra syd.

15 Og en islending skrev om Gardar, mannen som fant Island: Gardar var vokst op i Sverige, men eide jord i Danmark; og da han hadde funnet Island, drog han til Norge. Antagelig er det "skandinavisme" i denne historien, jeg tror vi skal tyde den symbolsk.

20 I sine lover la islendingene inn en paragraf om "folk fra de tre kongerikene der vårt eget tungemål tales", de har større rettigheter på Island "enn engelskmenn eller slike som er enda mere ukjent her". Og i en censurparagraf forbød man skaldene å dikte hånsord om tre fremmede statsoverhoder, bare om tre: "daners eller svears eller nordmenns konge".

25

Ved et og annet nordisk møte har vi kanskje hørt festtaleren si at sommerlyset forener oss. Kjenslen som ligger til grunn for slike ord, er kanhende ikke så ny.

En islending som ved år 1200 skulde oversette en gammelromersk tekst til
30 islandsk, fant i denne teksten et uttrykk han mislikte: nordpå, "under den
hyperboreiske bjørnens iskalde stjernebillede". Oversetteren skrev resolutt: "så
langt mot nord at det skinner sol der i sommernatten".

Da den danske konge Erik Ejegod, tidlig på 1100-tallet, fridde "Norderlandene"
35 fra avhengigheten av Bremens erkebiskop og skaffet dem en egen erkestol i
Lund, begeistret det en islandsk skald til vers der han taler i hele Nordens navn.
Ved kongens gode handling å flytte erkestolen, så den står i Danmark nu og ikke
i Tyskland, "får vi hit nord det som retter på vår stilling". Alle som taler "dansk
tunge" (d.v.s. nordisk tunge) ærer det nye erkebispesætet, sier islendingen.

40 Vi andre folkene i Norden sloss imidlertid iherdig og brukte mange ukvemsord
om hverandre. Men hadde allikevel en viss kjensle av samhørighet. "Baggar" er et
ikke helt vennlig, men gammelt svensk ord om nordmennene, det fantes på
1200-tallet allerede; Birger Jarl som satt i Västergötland og ventet stort besøk fra
45 Norge, forbød sine menn å kalle de norske gjestene baggar "eller gi dem andre
vanærende navn", det var altså flere å velge imellem. Men samtidig hadde
Västgöotalagen en paragraf som innskjerpet at danskers og nordmenns liv er
verdifulle enn andre utlendingers, det var ringere bot for drap på tyskere og
engelskmenn enn for drap på "dansk mann eller norrøn mann".

50 Dansken Saxo Grammaticus, ved år 1200, liker ikke nordmennene. Deres land,
med alle fjellene bak alle skjærene, ser ut som en ørken og er det, og de selv blir
derefter; om noen viser dem vennlighet eller gjør dem en tjeneste, får han utakk
til lønn. Men Saxo vil iallfall berette både om Norge og Sverige, sier han,
55 eftersom disse landene "ikke bare geografisk, men også ved sproget ligger oss
nærmest".

I en saga fortelles det om gamle Torgny lagmann i Uppland at han ikke kunde
like dansker. Noen særskilt årsak til hans motvilje blir ikke nevnt, det er vel tale
60 om en fordom han hadde, den slags har jo eksistert i forholdet mellom våre folk.
Hos Torgny gikk det over, opplyser sagaen, da han fikk en dansk svigersønn. - De
gamle nordiske forfatterne famlet endog efter ordet "broderland", når de skrev
om landene våre. De fant det ikke, men var på vei til å finne det; i en dansk
krønike som er eldre enn de nordiske unionenes tid heter det at den første
65 kongen over Danmark var sønn av en svensk konge og bror av "Nore".

Det kom til slutt de dagene da unionsbrevet i Kalmar blev satt op og da nordiske klosterfolk vedtok å be til Gud for alle Norderlands fremtid: "Disse riker, Sverige, Danmark og Norge, vil vi bestandig ha med i våre bønner."

Og tanken strevde med å gi gode grunner for det tilfellet som Kalmarunionen kanskje var. Man priste den kjærlige forening mellom landene, freden som unionen burde trygge. Da en trangere union kom i stand - for et år - mellom Sverige og Norge under kong Karl Knutsson, hadde nordmennene et godt ord til forklaring. De satte op et brev der det står at Norge og Sverige fra alders tid har vært sammen i enighet og kjærlighet; og "Gud har landfast sammenført disse to riker, mere enn 4 til 500 mil, det ene med det andre".

Unionskrisene endte med en tvedeling i Norden: Sverige-Finnland og Danmark-Norge. Det var jo ingen lykkelig løsning, den skapte rivaliseringen som holdt sig gjennom hundreår. På 1800-tallet blev Norge et uromoment i Norden. Det måtte så være. Landet som i lange tider hadde stått i skyggen av andre nordiske land og så sin eldste historie ligge i lys - dette landet var fristet av kongesagaen, av beretningene om gamle dagers frie Norge. Vi talte om å vinne jevnbyrdighet med Sverige, og vi opbød i den anledning en mengde jus som kan virke kjølig og tørr, ikke alle dokumentene fra unionsstridens dager er spennende lesning. Men innerst inne var det jevnbyrdighet med sig selv man vilde: med kongesagaens land. Vi blev drevet dit, innenfra.

Det er kanskje ikke lett for andre å forstå oss i dette. Men krisen det skapte mellom folkene her på halvøen, er iallfall forlengst overstått. Og i de senere årene var det langsomt kommet op en kjensle av at det ikke var nok med det kulturelle samarbeide i Norden, i somme kretser hadde man så vidt begynt å tenke sig at en samordning kunde komme også hvor det gjaldt økonomi og politikk - og kanskje forsvaret. Da blev vi overrasket av folk som var snarere i vendingen; Finnlandskrigen kom, og overfallet på Danmark og Norge.

Og nu står vi midt i en utvikling hvis nærmeste forløp ikke er avhengig av oss selv. Den store kampen som pågår i verden, vedkommer på brennende vis vår fremtid.

Kjensler, ønsker og beregninger i det ene nordiske landet dekker ikke helt kjensler, ønsker og beregninger i det andre. I Norge lytter man til den norske radio i England som til sitt eget hjerteslag, er det sagt. I et annet nordisk land kan

det være så at man finner det riktig eller klokt eller nødvendig å akte mest på røstene fra syd. Hendelsene har blottet særinteresser i Norden. De har dessuten i noen monn blottet mismot og frykt.

110

Men vi har sett at det også er riktig, det som står i diktet:

Blodiga och slitna band

115 blottade ett hjarta.

(Pär Lagerkvist.)

Våre ønsker for dagen kan - under hendelsenes trykk - være forskjellige i de forskjellige nordiske land. Vårt ønske for den lange fremtiden er det samme: et fritt Norden. Tross kritikk vi kan øve mot hverandre, tross frykt og motløshet vi kan kjenne, vil vi hverandre vel.

I fredstider var det slik når vi møttes i utlandet, vi fra skilte nordiske land - at da kunde vi merke, klarere enn til daglig, hvor nær våre folk egentlig står hverandre. Det hendte mig en gang langt i sør, da jeg satt og leste i en norsk bok, at en mann jeg ikke kjente, kom bort til mig og sa på dansk: "Jeg ser at vi er landsmenn." Kanskje har nordmenn en svakhet for å protestere. Jeg svarte iallfall: "Nei, jeg er norsk." Men den uforbederlige dansken sa: "Ja, så er vi altså landsmenn." - Under den forrige verdenskrigen var vi sammen i Tyskland, en del journalister fra nordiske land, og vendte tilbake med sterke inntrykk av tidens nød. Da kunde en norsk, som reiste over Danmark og Sverige, kjenne det som om han kom hjem tre ganger.

135 Nu da utlandets folk velter sig inn over Nordens grense, kjenner vi sterkere enn før vårt felles hjem. Det er derfor de frie akademiene i Norden idag har en "Nordens dag". - Og vi vet at det er ikke bare ved akademiene den lever og er sterk, den kjenslen som har skapt denne dagen. Den finnes rundt omkring i dette store landet, kanskje ikke minst hos dets arbeidere og bønder. Oppe i 140 Gästrikland, i en jernbanevogn som var full av soldater, kom jeg i samtale med en av dem, en mann fra "de djupa leden", og fortalte ham om noen norske skogsarbeidere som jeg kanskje skulde treffe. En times tid efter gikk han av toget sammen med de andre soldatene; i døren vendte han sig og ropte bortover til mig: "Hälsa grabbarna! Det är min närmaste släkt." Han sa ikke "vår", som det

heter i offisielt og tillært sprog, han sa "min", brukte et ord som personlig forbandt ham med dem han hilste til.

150 Hvad følte vi norske for Sverige i de siste årene? Vi visste ikke sprog som var vakrere enn det svenske, og visste ikke fremmede som stod oss nærmere. Jeg tror det kan sies at Sverige var blitt noe av et ideal-land for mange av oss.

155 Danmark og Norge: ja, vi våknet til den samme 9. april, til den store bitterhet - og til styrken som rant av bitterheten. Vi forstår hverandre godt, i begge landene kjente vi det som den danske dikteren sa til sitt land:

Men i den Angstens Stund,

160 du lå med blodig Mund

og alt omkring var Dødsens Nat og Gru, da så vi og forstod

til vore Hjerters Rod,

165 at aldrig har vi elsket dig som nu.

(Otto Gelsted.)

170 Hvad Norden følte for Finnland under landets kamp, det viste i gjerning ungdom som drog dit fra de andre nordiske landene. "Ingen har større kjærlighet enn den at han gir sitt liv for sine brødre." - I et dikt som blev skrevet i Sverige dengang, er følgende ord lagt i den finske soldatens munn:

175 Vi fick, vi enkla, finska mån,

do for ett land som ej har namn och like.

Heligt år Finland. Heligare ån:

180 rättfärdighetens rike.

(Sten Selander.)

185 Kanskje var det også for det riket de følte, de frivillige som drog ut.

En kjent og populær nordmann, en eldre herre, skal ha sagt nu nylig i en litt vanskelig situasjon, da han skulde svare en mektigere: "Først vil jeg vite om De er en mann av ekstraksjon eller ikke; for man diskuterer ikke rett og urett med parvenyer." - Hvor det gjelder rett og urett, er ikke folkene i Norden parvenyer. Det står i en gammel dansk lovtekst: "Med Lov skal man Land bygge." Og i Upplandslagen: "Land skola byggas med lag och ej med våldsgärningar." Og i den norske Frostatingsloven: "Med lov skal land bygges og ikke med ulov ødes." Island overtok ordene: [...]

195 Videre er det felles for de nordiske lovene at de gjennomgikk en utvikling som gjorde rettssikkerheten større i landet, rettsstaten sterkere. Til dels skjedde det under innflytelse av kristendommen; i Norden har vi stadig tatt imot fremmed kultur som kunde bygge ut vår egen. Men å dømme efter ting som blir sagt og skrevet i Norge nu, ser det ut til at somme i vårt land finner et ideal i det urnordiske eller urnorske. Det skal ha bekymret disse idealistene å få vite - noe for sent - at ordet "hird" er et lånord fra engelsk. Men kanskje bestemte de sig til ikke å tro det, vi har jo nyordningstider.

205 I Norge går det en annen historie om frykt for det fremmede, det er historien om piken i Stavanger som fikk høre at en kineser var sett i byen - hun sa: "Å Gud! Fikk di drept han?"

210 Man kan bli så urnordisk at man ophører å være nordisk. Avisene forteller fra Norge at man nu, i visse tilfelle, skal kunne gå tilbake til det man i Sverige kaller "vedergällningsrätten". Rettsstaten våre fedre har bygget ut, skal kanskje avløses av noe som ennå ikke har fått fast navn, men som en og annen teoretiker har kalt "eksekutivstaten".

215 Den har ikke mange tilhengere i Norden, ikke en gang i Norge hvor nyordningen pågår. Biskopenes hyrdebrev kan si litt om stemningen. Mot tvangen står vår frihetskjensle, vi har fått den av landet med de store avstander og kanskje ikke mindre av havet med de store avstander:

220 Den som har følt horisontens

evig vikende kreds, har fattet frihetens vesen:

225 aldri å bli til freds,

men alltid flytte dens grenser

videre ut en steds.

230

(Nordahl Grieg.)

Vi har lest i svenske aviser om norsk misstemning mot Sverige; i en tid som er vanskelig for begge landene og dessuten er en mørklegningstid, kan det bli til at
235 vi ikke forstår hverandre. Men det gir sig, forståelsen er vokset. En misstemning mellom folkene på halvøen kan ikke bli varig, vi er henvist til hverandre; vår fred har ikke vært udelelig, men vår frihet er det.

I Norge synger vi en folkevisе om Per Spelmann som ikke vilde "bytte fela for fe".
240 Og vi sier at denne sangen er norsk. Den finnes i Sverige også; og her sier de at den er svensk. Så har vi en felles nasjonalsang. Og det er ingen dårlig sang, visen om ham som sørger for at melodien ikke kommer bort.

Vi taler om "andlig beredskap". Det er et krevende ord; det krever, slik tidene er
245 blitt, beredthet til å dø. Om denne beredtheten finnes, er vi desto mottageligere for den "beredskap" som nordisk åndsliv gir oss - nordisk diktning ikke minst.

Foreningen Nordens Frihet gav i vinter ut en antologi som fikk navnet Nordens stämman. I denne antologien står det mange dikt fra den gamle skandinavismens
250 dager. Vi taler om studentskandinavismen som dengang var. Vi skal kanskje ikke forakte den; vi var vel ikke her idag uten den, uten veien den brøt. - Hvor langt vi kan lite på at våre egne kjensler har bærende makt, det vet vi ennu ikke. Men det er vel et godt tegn at man møtes slik ved Nordens frie akademier i kveld, i en tid av uro, ugjennemsiktighet og angst. Et håp har vi, og har kanskje også noe av
255 tro og av kjærlighet.

Det er store ord, og jeg bruker dem forsiktig. Som det står i Uppsalastudentenes blad for idag: "Av prat ha vi haft nog."

260 Jeg slutter med noen andre ord som finnes i bladet, ord av Gunnar Rudberg. Han taler om Nordens "oppgift" og sier hvad det behøves til den: ikke fest og

265 parade, men troskap. "Yttre makt kan inte hindra allt. Mycket stora, skenbart
övermäktiga hinder finnas. Men vi få tillsvidare lära känna varandra bättre -
trots allt som vill skilja. Vi måste mötas personligen, så långt möjligt är. Och vi
måste bevara våra personliga förbindelser åt alla håll. För detta behövs: trohet."

Kilde

Fredrik Paasche: Artikler og taler, Oslo 1948.

270

Emner

Foredrag, Norsk historie, Union, Utenrikspolitikk

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/nordens-dag>

275

280

285

290

295

300